

Baditzné Pálvölgyi Kata – Szabó Éva – Szentgyörgyi Rudolf (szerk.)

Tanóratervezés és tanórákutató. A magyar nyelv és irodalom, az idegen nyelvek és a művészetek műveltségi területen (Fábián Gyöngyi)

EÖTVÖS LORÁND TUDOMÁNYEGYETEM. BUDAPEST. 2015. 178 OLDAL

Az anyanyelvi nevelés és a nyelvoktatás kommunikációs világa

Nagyszerű lenne azt hinni, hogy megfelelő tanári kompetenciák birtokában leendő ifjú szakembereink kellőképpen felkészültek alkalmazásukra a tanórai előkészületekben, a tanítási folyamatok szervezésében, valamint saját teljesítményük reflektív értékelésében.

Tisztában vagyunk azonban azzal, hogy ezen szakmai kompetenciák fejlesztése hosszú, az egész életpályát végigkövető folyamat, amelyben nagy erőfeszítésre, számos botlásra és megtorpanásra vagy akár csalódottságra is számítani kell. Ennek tudatában minden olyan szakmai anyag jelentős érték, amely a fejlődés útján támogat, egyenesben tart, vagy bizonytalan helyzetben megerősít.

Ebben az értelemben a Bölcsész- és Művészetpedagógiai Kiadványok sorozat részeként a *Tanóratervezés és tanórákutató* címet viselő *A magyar nyelv és irodalom, az idegen nyelvek és a művészetek műveltségi területén* alcímmel megjelent tanulmánygyűjtemény nagy haszonnal forgatható számos szakember számára. Nemcsak a gyakorló tanároknak kínál izgalmas gondolatokat, hanem a tanórák rejtett titkait feltáró tanárjelöltek, valamint felkészítő oktatóik, mentoraik számára is alkalmas a böngészésre.

Bár az alcím három műveltségi területet említ, arányait tekintve leginkább az anyanyelven történő oktatás világában mozog a kötet, miközben kitekint az idegen nyelvek oktatásának egyes sajátosságaira is. Ezt a könyv a három említett főbb terület kijelölésével valósítja meg, amelyek egyfelől a tanári kompetenciák és a tanóratervezés elméletének az összefüggésében tárgyalják a kötet témáját, másfelől olyan tanórákutatók eredményeinek a bemutatásában érhetőek tetten, amelyek részben videófelvételek, részben pedig interjúk adatai alapján tájékoztatnak, illetve esetleges további megfigyeléseket készítenek elő.

A kötetet Szőke-Milinte Enikő alapkőként is értelmezhető munkája vezeti be *Pedagóguskompetenciák megfigyelése és elemzése a tanítási órán* címmel (9–27). Különösen a tanárjelöltek körében forgathatók haszonnal a tanulmány első, azon oldalai, amelyek a kompetencia pedagógiai fogalmának hazai tudománytörténetéből szemezgetve mutatják be az olvasóknak a mai szakmai nyelvhasználatot, bevezetve őket a pedagógusminősítésben mára meghonosodott kompetenciák, sztenderdek, valamint a megfigyelésben és az értékelésben kiemelkedő szerepet játszó indikátorok különös világába. A történeti visszatekintés részletező jellege helyett a szerző a hazai koncepcionális gondolkodás közelmúltbeli alakulásának jelentős fordulópontjait kellő érzékenységgel ragadja meg. Komoly értéke a tanulmánynak az a tény, hogy a fogalmak bemutatását követően a szerző kellő hangsúlyt fektet a kompetenciaalapú értékelés szakmai értékeinek az elhelyezésére. Szemben az olyan gyakran szembeötlő szakirodalmi divattal nem áldozza fel a tanárképzésben és -továbbképzésben már jól bevált és megszokott korábbi megfigyelési és értékelési módokat az újdonság erejével bíró megfigyelési módozat népszerűsítése érdekében, hanem ehelyett igyekszik őket a problémafókuszú

módszertani és szakdidaktikai megfigyelések mellé egyedi sajátosságaiknak hangsúlyozásán túl elhelyezni. Törekszik a kompetenciaalapú megfigyelés és értékelés helyét kijelölni a tanítási és tanulási folyamatok elemzésének általános világában, miközben tanácsokat ad a felhasználás módjára is. Az elmélet gyakorlati átültetése során a szerző tanórák megfigyelhető jelenségein keresztül segít értelmezni az egyes kiemelt kompetenciatereket, ezzel mintegy láthatóvá téve a kompetenciák tanórai működését. A tanulmány ezen második és egyúttal az elméleti ismeretek terjedelmét arányosan tükröző gyakorlati része kézzelfogható ismereteket nyújt az érdeklődő szakemberek számára, kellő figyelmet fordítva a kulcsfontosságú tanári kompetenciaelemek mindegyikére.

Valamennyien tudjuk, hogy a sikeres tanórai folyamatok a felkészülésnél kezdődnek. Miközben tisztában vagyunk a jelentőségével, akár oktatóként vagy mentorként, de különösen tanárjelöltként, az egyik legnehezebb tanári tevékenységként nézünk szembe a tanóratervezési folyamatokkal. Ezen a nehézségen igyekszik az olvasót átlendíteni a helyenként irodalmi élményt nyújtó szövegkezelésével Szabó Éva munkája (28–45). A nemcsak angolnyelv-tanárok számára hasznosítható tanulmány, *Az óratervezés az angoltanítás szakirodalmában és magyarországi angoltanárok gyakorlatában*, hármast tűz ki. Részben a nagy hagyománnyal bíró angolszász nyelvoktatásban edződött neves szerzők blogbejegyzéseiből és szakirodalmi munkáiból villant fel érdekességeket, másrészt a problémával legnehezebben szembesülő kezdő tanárok gondolataiból merít, harmadrészt a szakirodalmi ismeretekkel rendelkező angolnyelv-tanárok gyakorlatának valóságába vezeti el az olvasót egy kutatás eredményének az ismertetésével. A tanulmány első, angolszász szakirodalmi stílusban megírt elméleti része helyenként játékos kifejezésekkel vagy költői metaforákkal gazdagított nyelvezetben járja körül a tervezés olykor kínzó, máskor könnyed, mégis verejtékes, a tanárjelölt vagy pályakezdő tanár számára oly elengedhetetlen tevékenységét. Felvillannak a tervezés lényegi jellemzőiként bemutatott rendszerben gondolkodás és rugalmasság kettősségében végzett munka különös sajátosságai. Az is kiviláglik azonban, hogy nincs egyetlen követendő módszer vagy eljárás, így lassan megerősödik az olvasóban az a gondolat, hogy a saját útját kell majd követnie. Az impulzív gondolatok azonban egyúttal felkeltik az érdeklődést az iránt is, hogy vajon mi a helyzet a gyakorlott angoltanárok tervezési szokásaival. Ezen a ponton a szerző egy korábbi kutatásának bemutatásával igyekszik a kíváncsiságot kielégíteni. A kérdőívek és az interjúk során gyűjtött adatok eredményéből kiderül, hogy a vizsgálatban részt vevő angolnyelv-tanárok a tanulási hatékonysággal összefüggő tényezőket helyezik a tanóra tervezésének az előterébe, amelyek elsősorban a tanulói részvétel, a motiváció, valamint a tanítási szituáció valósága. A kutatás óta eltelt néhány év nemcsak a tanóratervezés elméletében, hanem annak gyakorlatában is valószínűsíthető változásokat hozott, és ez értelemszerűen újabb kutatásokat tesz szükségessé.

A tanórai folyamatok nyelvi kommunikációs valóságának vizsgálatát négy egymást követő tanulmányban követhetjük nyomon, amelyek között a kapcsolatot a tanóráról készült videófelvételek által kínált adatok feldolgozása teremti meg.

Schirm Anita a diskurzusjelölőket mint a tanórai kommunikáció természetes velejáróit választja kutatása témájaként tanulmányában (49–66). *A diskurzusjelölők az osztálytermi kommunikáció szövegtípusaiban* című munka jelentősen túlhaladva a korábban elterjedt „beszédtöltelék” nézetet, a tanórai szövegtípusok szerinti rendszerezésben mutatja be a diskurzusjelölők funkcionális szerepköreit szakirodalmi áttekintésében. Míg a diskurzusjelölők vizsgálata iránt nő az érdeklődés a spontán, félintézményes és intézményes szövegtípusok kutatásában, az osztálytermi kommunikáció tekintetében meglehetősen hiányos kutatási eredményeket gazdagítja a szerző által bemutatott vizsgálat. A 20 tanóráról készült videófelvétel elemzése a tanári és a tanulói nyelvezetben 12 gyakori diskurzusjelölő alkalmazását kutatja. A tanulmány részletesen bemutatja százalékos megjelenési arányukat, valamint szövegtípusonkénti megjelenésüket, különös figyelmet szentelve a tanári magyarázat, a kérdés és az értékelés szövegtípusain túl a tanulói válaszok jellemzőinek. Az eredmények feldolgozását hatékony vizuális elemek és idézetek könnyítik meg az olvasó számára.

A szerző következtetéseiben több izgalmas megállapítás között a spontán beszéd és az osztálytermi kommunikáció összefüggéseire is rávilágít.

Bár a tanári kérdések vizsgálata ma már kiterjedt nemzetközi és hazai kutatási eredményekkel büszkélkedhet, a *Tanári kérdései stratégiák osztálytermi kontextusban* című tanulmány (67–85) mégis izgalmas abban a tekintetben, hogy tükröt tart a hazai pedagógusok elé. Király Flóra egy korábbi kutatás folytatásaként a tanári kérdések tanórai alkalmazásának a szabályszerűségeit, jellegzetességeit kutatja hazai környezetben kialakított korpuszának a vizsgálatával. A stratégiák széles körének tanulmányozásán túl a kutató figyelme kiterjed a válasz nélkül maradó kérdéseket követő gyakorlat vizsgálatára is, beleértve a csend technikáját. Az általános sajátosságok megragadásán a szerző úgy lép túl, hogy két pedagógus egyéni kérdései stratégiáinak az elemzését is elvégzi. A kutatás általánosítható következtetésein túl ez utóbbi vizsgálat, illetve módszertana a kutatás területéhez kapcsolódó tanárképzés és -továbbképzés egyéni fejlesztési terveinek a kiindulási eszközeként is szolgálhat a jövőben.

Huszthy Alma és Éry Anna tanulmánya (86–102) két okból is hasznos választás lehet az érdeklődők számára. Meglehetősen kevés kutatói érdeklődés mutatkozik a tanári kommunikáció nem verbális jellemzői iránt, és még inkább izgalmas lehet a téma, ha egy olyan nyelv oktatásáról van szó, amelyben a kommunikációs jellemzők között a „referenciális funkcióval” bíró jellemzők kiemelten fontos szerepet töltenek be. Az *olasztanári kommunikáció verbális és nonverbális sajátosságai* cím már önmagában felkelti az érdeklődést a tanulmány iránt. A korábbiakhoz képest könnyedebb munka rendkívül praktikus megközelítésével és rendszerszerű gondolkodásával ezt az érdeklődést még a kevésbé tapasztalt olvasó vagy tanárjelölt esetén is sikeresen tartja fenn. Először a hatékony tanári megnyilatkozásokról kaphatunk egyszerű, de jól használható általános tippeket. Ezt követően négy elemzett tanóra választott jelenségei alapján folytatódik a praktikus és a nyelvtől függetlenül is gyakran általánosítható gondolatok sora. Ezek a gyakorlati megállapítások az óra bevezető szakaszához, az órai tevékenységek indításához és lezárásához, valamint egy különleges technikához kapcsolódnak, és szinte bármely tárgy oktatója számára nyújthatnak hasznosítható gondolatokat. A számos olasz nyelvi példa ellenére (vagy mellett) a szöveg jól követhető annak a számára is, aki ebben a nyelvben nem jártas ugyan, de a témát vonzónak találja saját praxisa fejlesztéséhez.

A tanórai kommunikáció valóságát kutató sorozatot Asztalos Anikó tanulói teljesítmény oldaláról közelítő tanulmánya zárja (103–127). A *tanulói kifejezőkészség fejlesztésének eredményei egy empirikus kutatás tükrében* című munkában a szerző két különböző tanári szerepből kiinduló, a frontális és a kooperatív szervezésű tanóra eredményeit veti össze a tanulói beszéd iskolai fejlesztésének az eredményessége tekintetében. A bemutatott kutatás alaposan kidolgozott elméleti keretre épül, amely tárgyalja a beszéd- és kifejezőkészség tantárgy-pedagógiai előzményeit, utal a beszédtevékenység pszicholingvisztikai háttérjellemzőire, majd ebből kiindulva részletesen bemutatja a beszédfejlesztés módszertani kereteit. A fejlesztés céljai és feladatai mellett a fluencia szerepének bemutatásán keresztül vázolja fel a fejlesztést támogató pedagógiai elveket, és sorolja a fejlesztésben alkalmazható gyakorlatokat. A 16 frontális munkára, 3 kooperatív és egyéni munkára épülő tanítási óra releváns kommunikációs jellemzőinek a részletes elemzése, majd gondos összevetése kellő alapot nyújt a szerző számára fontos következtetések megfogalmazásához. A sajnálatos módon jórészt egyirányú, tanárközpontú kommunikáció a videófelvételek elemzése alapján is bizonyítottan kevésbé járul hozzá a tanulók beszédprodukciónak a mennyiségbeli és minőségbeli javításához. Ez utóbbi következtetés nem pusztán az anyanyelvi fejlesztést célzó tantárgyak oktatói számára, hanem valamennyi pedagógus számára hasznos tudnivalóként áll a szövegben.

Míg a kötet leghangsúlyosabb része a tanórai kommunikációt vizsgálja, az utolsó rész a tanári vélekedések valóságába kalauzolja az érdeklődőt. Orgoványi-Gajdos Judit tanulmánya (131–145) az általános pedagógiai folyamathoz kapcsolódó tanári reflexiókat elemzi rövid, tematikus kvalitatív

interjúk során gyűjtött adatok alapján. *A Tükörben a Tanórával. Tanári interjúk kvalitatív elemzése* című tanulmány egyrészt osztálytermi történésekkel, diákok egyéni és csoportos tanórához kapcsolódó jelenségekkel összefüggésben, másrészt saját személyiséggel, értékrendszerrel, tevékenységet meghatározó jellemzőkkel összefüggésben vizsgálja a pedagógusok nézeteit. Az alaposan felépített és pontosan lebonyolított kutatás számos izgalmas eredményről számol be az óra tervezésével, eredményességével, a tanulók motiválásával kapcsolatban, a pedagógusok számára azonban az ajánlások között szereplő módszerújdságok (például simulation global, dogme, disputa) a leghasznosabbak. A gazdag módszertani repertoár az interjúk másik részében is visszatérő gondolatként reprezentálódik. A magas szintű önismeret kettős értékűként jelenik meg a szakmai fejlődésben, amelynek okát és részleteit az olvasó a tanulmány következtetéseiből tudja meg.

Az anyanyelvi nevelés kevésbé tárgyalt témaköre a nyelvjárások tanórán betöltött szerepe, illetve a tanulói nyelvjárás megítélése az oktatási színtereken. Nagy érdeme Boda Annamáriának, hogy ezt a különleges témát helyezi előtérbe. *A nyelvjárások megjelenése a tanórán* című írás (146–177) bevezetője a témát nemzetközi térben helyezi el. Bár az itt található információhalmaz értelmezését helyenként megnehezíti a közlés módozata, továbbá kevésbé részletes az elméleti háttér kidolgozása, kifejtése és relevanciájának a mérlegelése, a kutatás témája indokoltnak tűnik. A pedagógusok nyelvjárással kapcsolatos attitűdjeinek vizsgálata 38 fővárosi pedagógus megkérdezésével történt. A kutató által felvetett téma olyannyira mélyen érinti az anyanyelvi nevelés és a nyelvi identitás kérdéseit, hogy az arra érzékeny olvasót bizonyára átgondolásra, valamint további vizsgálati eredmények felkutatására serkenti majd.

Örömmel ajánlom a kötetet mindazok számára, akik a nyelvoktatás és különösen az anyanyelvi nevelés kommunikációs jelenségeinek a világában kívánnak egy izgalmas sétára indulni.

Fábián, Gyöngyi: The communication world of mother tongue education and language teaching

Az írás szerzőjéről

Fábián Gyöngyi

egyetemi docens Pannon Egyetem Modern Filológiai és Társadalomtudományi Kar Magyar és Alkalmazott Nyelvtudományi Intézet, Veszprém
kredit_kiado[kukac]yahoo.co.uk